

Andro MARTINOVIĆ*

DUŠAN VUKOTIĆ: TRIJUMF MAŠTE

Apstrakt: Crtani film uspostavlja svijet sa sopstvenim zakonitostima, u kojem je konkretnost slike arbitrarna, a autor ograničen samo maštom i crtačkim umijećem. To je, kako kaže Andre Bazen, umjetnost totalne kreacije.

Jedno od značenja riječi animirati jeste i udahnuti život stvarima. Dušan Vukotić animaciju doživljava kao protest protiv statičnosti. To nije samo dosjetka; to je, reklo bi se, Vukotićev životni stav.

Specifičan grafički stil, koji korespondira s modernim grafičko-slikarskim tehnikama, dvodimenzionalni karakter crteža, redukcija pokreta na esencijalno i inventivni preobražaj stvarnosti, dominantne su odrednice Vukotićevog stila. Dobitnik je najprestižnijih nagrada, među kojima je i nagrada „Oskar” za film „Surogat” iz 1961. godine.

Veliko ime animiranog filma Norman Meklaren prepoznaje Vukotićev duboki humanizam i dosegnutu slobodu u izražavanju. Njegov posljednji film nosi naziv „Dobro došli na planet Zemlju” (1993). Ako nas jednog dana uistinu posjete gosti iz galaksije i kojim slučajem pogledaju neki od Vukotićevih filmova, moći će iz toga dosta da saznaju o nama.

Ključne riječi: crtež, animacija, film, mašta

U odnosu na filmske slike u pokretu, koje polaze od stvarnosti onakve kakvom je vidimo, ishodište crtanog filma je u slobodnoj igri uobrazilje. Crtani film uspostavlja svijet sa sopstvenim zakonitostima, u kojem je konkretnost slike arbitrarna, a autor ograničen samo maštom

* Mr Andro Martinović, Crnogorska kinoteka, Podgorica

i crtačkim umijećem. To je, kako kaže Andre Bazen, umjetnost totalne kreacije.

Jedno od značenja riječi animirati jeste i udahnuti život stvarima. Dušan Vukotić animaciju doživljava kao protest protiv statičnosti. To nije samo dosjetka; to je, reklo bi se, Vukotićev životni stav. Otuda je, u odveć statičnom društvu, u kojem se pojedinac sporo mijenja a još teže prihvata promjene, prvi izbor bio žanr karikature, s prepoznatljivim društvenopolitičkim konotacijama. Saradnik je u Kerempuhu Fadila Hadžića, ali karikature radi i za „Vjesnik”, „Jež” i „Filmsku kulturu”.

U sljedećoj stvaralačkoj etapi izrađuje satirične stripove „Stručnjak Griša” i „Špiljo i Goljo — prehistorijski ljudi”, kao i više reklamnih i edukativnih filmova.

Zahvaljujući radu grupe reditelja, scenarista, animatora i crtača, 1956. osniva se Studio za animirani film Zagreb filma.

Prvi Vukotićev film, koji je još uvijek bliži konceptu animacije koji je patentirao i usavršio Volt Dizni, jeste „Kako se rodio Kićo” (1951). Junak filma je diskretni heroj koji rješava svakodnevnne probleme u birokratizovanoj sredini. No, već tu se daju zapaziti dvije karakteristike: pokret aktera osmišljen je prema unutrašnjim impulsima crtača, a centar Vukotićevog svijeta je čovjek. „Ako sam izmislio nacrtan lik, zašto da mu ne izmislim i odgovarajući pokret”. Tako će ostati i kada prevlada antianatomske crtež.

Specifičan grafički stil koji korespondira s modernim grafičko-slikarskim tehnikama, dvodimenzionalni karakter crteža, redukcija pokreta na esencijalno i stvaranje sinteze stvarnog i izmišljenog donose nam filmovi „Nestašni robot” (1956) i „Cowboy Jimmy” (1957), u kojem se iskazuje parodijski odnos prema, u ovom slučaju, najtipičnijem američkom filmskom žanru, vesternu. Zanimljiv metafilmski detalj, koji će Vukotić razviti u složenijoj kombinaciji između igranog i animiranog segmenta, jeste trenutak u kojem junak pada s platna u stvarni svijet.

„Veliki strah” (1958) pak na neobičan način korespondira s kulturnim autobiografskim filmom „Vinsent” Tima Bartona, s početka osamdesetih.

U „Osvetniku” (1958), inspiracija će mu biti Čehov, da bi odvajanje od Diznija i oslobađanje sopstvenog stila animacije pokazao u „Koncertu za mašinsku pušku” (1958). U autopoetičkim iskazima, Vukotić izlaže svoj koncept. „Već u samoj radnji, u likovima i njihovim sudbinama,

treba po mogućnosti isključiti realnost i tu realnost dati putem simbola, karikature i grafičkog rješenja”.

„Zagrebačka škola crtanog filma odlikuje se autentičnim viđenjem stvarnosti i originalnošću”, zapaziće Žorž Sadul i Andre Marten u *Kanu*, 1958. godine. Predstavljanje filmova grupe autora, koju su, pored Vukotića, činili i Mimica, Kostelac, Kristl i drugi, značilo je prekretnicu poput one koju je u sferi likovne umjetnosti izazvala Lubardina izložba u Beogradu, 1951. To je bio prodor izvan odrednica socrealizma i osvajanje nekih novih prostora umjetničke slobode. Publika na Zapadu mogla je da vidi smjelu dekonstrukciju svakodnevice i inventivni preobražaj stvarnosti.

„Svaka faza je kreacija, kao i svaki ekstrem”, kaže Vukotić. Otuda u Studiju za animirani film odsustvo fazera. Međufaze između ključnih tačaka ponekad se uopšte ne crtaju, već se lik naprosto pojavi na novom mjestu.

„Krava na mjesecu” (1959) pak ukazuje na moć mašte, poigravajući se, u formi filma za djecu, pitanjem da li je stvarno ono što vidimo ili ono u šta vjerujemo.

Film „Piccolo” (1959) pak bavi se eskalacijom sukoba koji nastaje ni iz čega. Uočljive su paralele s kasnijim remek-djelom „Igra” (1962).

Kvintesencija dotadašnjeg rada je film „Surogat” (1961). Kubistički koncept likova, slikarski pristup figuri, boji, pozadini i kompoziciji, dramaturška funkcija zvuka, jedinstvo crteža i pokreta... Odmah je prepoznat kao inovativan, filozofski pristup animiranom filmu. „Surogat” je s vremenom dobijao na aktuelnosti. U središtu interesovanja je pitanje individualizma i fenomen usamljenosti. Junak naduvavanjem stvara sopstveni svijet, kojim je na kraju i sam nezadovoljan. „Prošle noći sam sanjao stvarnost. Kakvo olakšanje kada sam se probudio”, kazao bi Stanislav Lec.

„Igra” predstavlja novo Vukotićevo istraživanje. U kombinaciji igranog i svijeta animacije, u kojem je, budući da su glavni akteri djeca, zadržana infantilnost crteža, dječje igre prerastaju u ratne igre. Veliko ime animiranog filma Norman Meklaren prepoznaje Vukotićev duboki humanizam i dosegnutu slobodu u izražavanju.

Autor može ostati dosljedan a umjetnički relevantan samo ukoliko se mijenja. Vukotić će se okretati eksperimentu u naraciji, daljem istraživanju tehnika, apstraktnim elementima. Likovi su sve više u prostoru

imaginativnog, kao u „Mrlji na savjesti” (1967) ili najuspjelijem filmu ove faze „Ars gratia artis” (1970).

Posebno je zanimljiv film o samom procesu animacije „1001 crtež” (1960). Ili hiljadu crteža i jedan crtež; jer nije stvar u tome da li će jedan biti bolji od prethodnog, već u tome što svaki put može biti drugačiji. Takav pristup kreativnom procesu blizak je čuvenom Kluzoovom filmu u Pikasovom ateljeu „Misterija Pikaso”.

Vukotić zapaža da gledalac teže podnosi pad intenziteta u animiranom filmu nego u drugim filmskim vrstama. Zato razmišlja o tajmingu, o ekonomiji vremena. „Likovi u filmovima postepeno se oslobađaju realnih pokreta koji sa sobom neminovno nose duže vremensko trajanje, usporavajući time tempo filma, i dobijaju nov način kretanja koji likove stilski upotpunjuje i vizuelno obogaćuje scenu”.

Kada se napuste fizička ograničenja, kao što smo već rekli, ostaju izazovi, spekulativni i crtački.

Snimio je i dugometražne igrane filmove: „Sedmi continent”, „Akcija Stadion”, „Gosti iz galaksije” i pripremao „Kristalne otmičare”.

Ukupno 105 filmova, blizu 150 nagrada, i više od 300 prikaza o ovim filmovima u zemlji i inostranstvu.

„Jedno zlatno pravilo ostaje na snazi: scenarij za crtani film dobar je ukoliko ga ne možemo snimati sa živim glumcima”.

Posljednji Vukotićev film nosi naziv „Dobro došli na planet Zemlju” (1993). Ako nas jednog dana uistinu posjete gosti iz galaksije, i kojim slučajem pogledaju neki od njegovih filmova, iz njih će moći dosta da saznaju o nama.

Andro MARTINOVIĆ

DUŠAN VUKOTIĆ: TRIUMPH OF IMAGINATION

Summary

Cartoon establishes the world with its own laws, with arbitrary concreteness, and the author is limited by his imagination and artistry. That is, as Andre Bazin said, the art of total creation.

One of the meanings of the word to animate is to breathe life into inanimate objects. Dušan Vukotić had experienced the animation as the protest against staticity. It is not just a gist; one could say that was his life credo.

Specific graphic style, corresponding with modern graphic-artistic techniques, two-dimensional character of the drawing, movement reduction to essential and inventive transformation of reality are the guidelines of his style. He is the laureate of the most prestigious awards, among which is the Academy Award for the film „Surrogate” from 1961.

The great authority of animated films, Norman McLaren recognized Vukotić's profound humanism and freedom of expression achieved. His last film was titled „Welcome to planet Earth” (1993). If we ever are to be visited by intergalactic creatures, and should they happen to stumble upon one of his films, they would surely learn a lot about us.

Key words: drawing, animation, film, imagination

